

Vammaisfoorumi ry

Handikappforum rf

Finnish Disability Forum

Vammaisfoorumin lausunto hallituksen esityksestä laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi

Asianumero: VN/5349/2024

Vammaisfoorumi kiittää sisäministeriötä lausuntopyynnöstä ja lausuu vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen näkökulmasta.

Lausuntopyynnöstä käy ilmi, että ”ehdotetussa laissa säädettäisiin edellytyksistä, joiden vallitessa valtioneuvoston yleisistunto voisi päättää rajoittaa kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanottamista rajatulla osalla Suomen valtakunnanrajaa ja sen välittömässä läheisyydessä Suomen täysivaltaisuuden tai kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi. Päätöksen voisi tehdä enintään kuukauden ajaksi kerrallaan. Jos valtioneuvosto olisi tehnyt edellä tarkoitetun päätöksen, päätöksessä tarkoitetulla alueella vaikuttamisen välineenä olevan maahantulijan maahanpääsy estettäisiin, hänet poistettaisiin maasta ja hänet ohjattaisiin siirtymään paikkaan, jossa kansainvälistä suojelua koskevia hakemuksia otetaan vastaan. Maahantulijan kansainvälistä suojelua koskeva hakemus otettaisiin kuitenkin vastaan tietyissä poikkeustapauksissa.” Vammaisfoorumi keskittyy lausunnossaan lakiesityksessä kuvattuun poikkeustapausta koskevaan sääntelyyn.

Yleistä

Lakiesityksestä käy ilmi oikeuslähteenä Suomea velvoittava kansainvälinen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 26 ja 27/2016, jälj. YK:n vammaissopimus). Vammaisfoorumi katsoo, että lakiesityksessä ei kuitenkaan peilata vammaisten ihmisten oikeuksia miltään osin itse YK:n vammaissopimuksen sisältöön. Lakiesityksen 5 §:ssä kiinnitetään huomiota vammaisiin henkilöihin ja heidän haavoittuvaan asemaansa liittyviin poikkeustapauksiin, jolloin maahantulijan kansainvälistä suojelua koskeva hakemus otettaisiin vastaan. Vammaisuuden kuvaus ei kuitenkaan vastaa YK:n vammaissopimuksen tarkoitusta (artikla 1). Suomen perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Tarvitaan erillistä vammaisvaikutusten arviointia

Lakiesityksestä käy ilmi, että ”ehdotus tarkoittaisi sitä, että oikeus hakea turvapaikkaa toteutuisi ainoastaan lasten, joidenkin vammaisten henkilöiden ja tiettyjen erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden kohdalla.” Vammaisfoorumi katsoo, että perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi lakiesityksessä on liian suppea. Se ei ole yhdenvertainen, eikä vastaa YK:n vammaissopimuksen sisältöä. Lakiesitykseen pitää sisällyttää vammaisvaikutusten arvio (VAVA), joka kattaa YK:n vammaissopimuksen artiklan 1 (Tarkoitus) mukaisen lakiesitystä laajemman kuvauksen vammaisuudesta eli arvion siitä, mikä vaikutus lakiesityksellä on vammaisten asemaan. VAVA turvaa vammaisten ihmisten ennakkollista oikeussuojaa, joka edistää vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksia.

Lakiesityksen 5 §:ään kirjoitettu vammaisuuden kuvaus ei vastaa kansainvälistä velvoitetta

Vammaisfoorumi katsoo, että lakiesityksessä mainittujen haavoittuvassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden asemaan liittyy ongelmakohtia yhdenvertaisuuden ja vammaisten ihmisten täysimääräisten oikeuksien toteuttamisen kannalta.

Lakiesityksestä käy ilmi, että ”tilanteessa, jossa lapsen, vammaisen henkilön tai erityisen haavoittuvassa asemassa olevan henkilön hakemus otettaisiin vastaan, arvioitaisiin tapauskohtaisesti tarve vastaanottaa myös heidän kanssaan olevien perheenjäsenten sekä vammaisen henkilön mahdollisen avustajan kansainvälistä suojelua koskevat hakemukset.” Tällä pyrittäisiin turvaamaan perhe-elämän suojaa sekä lapsen ja vammaisen henkilön oikeuksia.

Lakiesityksestä käy ilmi, että viranomaisten olisi pyrittävä tunnistamaan lapset, vammaiset henkilöt ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt. Tässä esityksessä ehdotetun lain tarkoittamassa tilanteessa tunnistaminen tapahtuisi ensisijaisesti fyysisiä ominaisuuksia arvioimalla, mutta myös mahdollisten henkilöllisyysasiakirjojen perusteella. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa henkilöä tunnistettaessa merkityksellistä olisi henkilön ikä taikka fyysinen tai psyykinen tila.” Edelleen yhdenvertaisuutta (9.2.8) koskevassa kohdassa todetaan, ”että selkeästi alaikäiset lapset ja esimerkiksi pyörätuolissa istuvat henkilöt on helppo tunnistaa, minkä vuoksi heidän oikeutensa jättää turvapaikkahakemus voidaan huomioida. Esimerkiksi sellaisia vammaisia tai sairaita henkilöitä, joiden vamma tai sairaus ei ole helposti havaittavissa ulkonäön perusteella voi olla haastavaa tunnistaa lyhyessä vuorovaikutustilanteessa.”

Vammaisfoorumi pitää hyvin huolestuttavana rajavartioille ja maahanmuuttoviranomaiselle asetettavaa vammaisuuden tunnistamiseen liittyvää tehtävää, johon edes lisäkoulutus ei välttämättä riitä varmistamaan riittävää osaamista. Kyse on yksityisyyden suojasta eli myös vammaisen henkilön integriteettiin liittyvä kysymys, miten pitkälle tunnistaminen viedään. Pelkän apuvälineen käyttämisen, kuten esimerkiksi pyörätuolin perusteella ei selviä vammaisuuden olemassaolo, koska vammaiset ihmiset ovat heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi moni harvinaissairaus tai neurologinen vamma ei näy päälle päin, eivätkä ne tule ilmi lyhyessä vuorovaikutustilanteessa vieraan ihmisen kanssa. Siten osoituksena vammaisuudesta pitäisi riittää lääkärinlausunto tai vieraassa valtiossa annetun vammaispalvelupäätöksen tai muun toimintarajoitteesta luotettavasti kertovan dokumentin esittäminen.

YK:n vammaissopimuksessa on kuvaus vammaisuudesta (Tarkoitus, artikla 1) siten, että ”vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.” Lisäksi YK:n vammaissopimuksen johdantolauseessa e) todetaan, että vammaisuus on kehittyvä käsite ja johdantolauseessa i), että vammaisten ihmisten ryhmä on moninainen.

Vammaisfoorumi toteaa, että suppea kuvaus lakiesityksen perusteluissa vammaisuudesta tulee asettamaan vammaiset ihmiset epäyhdenvertaiseen asemaan oikeusvaikutusten osalta tässä poikkeuksellisessa maahanmuuttotilanteessa eikä lakiesitystä voida hyväksyä. Yleispätevää vammaisuuden määritelmää ei ole olemassa kansallisessa lainsäädännössä eikä pelkkä terveydentila osoita vammaisuutta. Toisaalta pitkäaikaissairaus voi vammauttaa ja muodostaa pitkäaikaisen toimintarajoitteen. Pelkästään fyysiset henkilöön liittyvät ominaisuudet eivät implikoivat vammaisuutta, joten ”vammaisuuden” tunnistaminen ei ole tähän riittävä keino. Vammaisfoorumin mielestä lakiesitys perusteluineen jättää vastaamatta omaan kysymykseensä vammaisten ihmisten yhdenvertaisuudesta. YK:n vammaissopimuksen artikla 5 (Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus) kieltää kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella. Siten toteutuessaan tällainen laki antaisi mahdollisuuden tehdä Suomea vastaan sopimuspuolena yksilövalituksia YK:n vammaiskomitean

tutkittavaksi, koska kansallisesti yksilövalitusmenettely on hyväksytty YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä 10.6.2016 alkaen.

Lopuksi – YK:n vammaissopimuksen sisältö puuttuu!

Vammaisfoorumi katsoo, että lakiesityksestä puuttuu aivan keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä oikeudellisia seikkoja, joista säädetään YK:n vammaissopimuksessa.

YK:n vammaissopimuksen artiklan 1 mukaan (Tarkoitus) ”tämän yleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.”

YK:n vammaissopimuksen artiklan 18 (Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus) alakohdan 1. mukaan ”sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus liikkumisvapauteen, asuinpaikan valinnan vapauteen ja kansalaisuuteen, mm. varmistamalla, että: b) vammaisilta henkilöiltä ei riistetä vammaisuuden perusteella mahdollisuutta saada, pitää hallussaan ja käyttää kansalaisuuttaan koskevia asiakirjoja tai muita henkilöllisyysasiakirjoja tai hyödyntää asianmukaisia prosesseja, kuten maahanmuuttomenettelyä, joita voidaan tarvita helpottamaan liikkumisvapauden käyttämistä.” Vammaisfoorumin mielestä lakiesitys perusteluineen voi estää maahanmuuttomenettelyyn liittyen vammaisen ihmisen liikkumisvapausoikeuden täysimääräistä käyttämistä YK:n vammaissopimuksen artiklan 18 vastaisesti.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota myös henkilökohtaisten avustajien asemaan ja vammaisuuteen koko perheen asiana. On tärkeää varmistaa, ettei perheenjäseniä erotella toisistaan maahantulon pääsyssä, koska tämä loukkaa jonkun vammaisen perheen jäsenen (lapsi, sisarus, vanhempi) oikeuksia YK:n vammaissopimuksen vastaisesti mm. edellä mainittu art. 18 ja art. 23 (Kodin ja perheen kunnioittaminen).

Vammaisfoorumi on hämillään koko lakiesityksen valmistelusta, jossa jo lakiesityksen perusteluissa todetaan, että on olemassa selkeä ristiriita valmistellun lakiesityksen ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Näin ollen lakiesityksen valmistelusta tulee luopua.

Vammaisfoorumi ry

Lisätiedot:

asiantuntija Katri Ignatius, katri.ignatius@vammaisfoorumi.fi

puheenjohtaja Veera Florica Rajala, veera.florica veera.florica-rajala@fss.fi, p. 050 408 2000